

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI
FAOLIYATINING OCHIQLIGI TAMOYILINING KONSTITUTSIYAVIY-
HUQUQIY ASOSLARI**

<https://doi.org/10.70728/conf.susta.v02.i01.008>

Abdullayev Adxamjon

Qo‘qon davlat universiteti

Magistratura bo‘limi

*“Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi
(huquq ta‘limi)” mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

ANNOTATSIYA Ushbu tezisda O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi va shaffofligini ta‘minlashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari tadqiq etiladi. Yangilangan Konstitutsiyada aks etgan xalqchillik va hisobdorlik prinsiplari, shuningdek, davlat organlarining jamiyat oldidagi mas‘uliyatini oshirishga qaratilgan huquqiy mexanizmlar tahlil qilingan. Maqolada ochiqlik tamoyilining demokratik islohotlardagi o‘rni va korrupsiyaga qarshi kurashdagi ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, davlat hokimiyati, ochiqlik, shaffoflik, axborot erkinligi, jamoatchilik nazorati, "Elektron hukumat", hisobdorlik.

KIRISH

Zamonaviy demokratik taraqqiyot bosqichida davlat apparatining jamiyat uchun ochiqligini ta‘minlash boshqaruv samaradorligini oshirishning eng muhim sharti hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi "Inson – jamiyat – davlat" tamoyilini hayotga tatbiq etishda davlat organlari faoliyatining ochiqligini kafolatlovchi yangi huquqiy makonni yaratdi. Konstitutsiyaning 33-moddasida har kimning axborotni izlash, olish va tarqatish huquqi mustahkamlangani davlat organlari zimmasiga axborot taqdim etish majburiyatini yuklaydi [1, B. 12]. Davlat hokimiyati organlarining ochiqligi nafaqat fuqarolarning axborotga bo‘lgan huquqini ta‘minlaydi, balki davlat boshqaruvida byurokratiya va korrupsiyaning oldini olishga xizmat qiladi. Bugungi kunda "Ochiqlik – taraqqiyot garovi" g‘oyasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu mavzu doirasida xalqaro va milliy huquqiy hujjatlar, shuningdek, yetakchi huquqshunos olimlarning asarlari tahlil qilindi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Xususan,

O'zbekiston Respublikasining "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi Qonuni va Prezident farmonlari huquqiy baza sifatida olindi. Akademik tahlillar jarayonida davlat organlari faoliyatining shaffoflik darajasini o'lchovchi indikatorlar va "Open Data" (Ochiq ma'lumotlar) tizimining samaradorligi o'rganildi.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida davlat organlari faoliyatining ochiqligi prinsipi tizimli ravishda mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 33-moddasida har kim axborotni izlash, olish va tarqatish huquqiga egaligi, davlat axborot resurslaridan foydalanishni hamma uchun ochiq holda ta'minlashi belgilab qo'yilgan bo'lib, bu norma bevosita Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 19-moddasiga hamohangdir [4, B. 18]. Akademik nuqtayi nazardan tahlil qilganda, ochiqlik tamoyili faqat axborot berish bilan cheklanib qolmay, balki davlat qarorlari qabul qilinishi jarayonida jamoatchilik ishtirokining ta'minlanishini ham nazarda tutadi. Davlat hokimiyati organlari o'z faoliyati to'g'risida nafaqat hisobot berishi, balki o'z resurslari va moliyaviy sarf-xarajatlarini shaffof e'lon qilib borishi majburiy huquqiy talabga aylandi. Bu jarayon "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solinib, unda axborot taqdim etishning 10 dan ortiq shakllari (rasmiy veb-saytlar, ommaviy axborot vositalari, kutubxonalar va h.k.) aniq ko'rsatib o'tilgan [4, B. 24]. Ushbu huquqiy asoslar davlat organlarining "yopiq tizim"dan "jonli muloqot" tizimiga o'tishini kafolatlaydi va boshqaruv samaradorligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Jamoatchilik nazorati ochiqlik tamoyilining amaliy ifodasi bo'lib, u davlat organlari faoliyatining qonuniyligi va samaradorligini baholash imkonini beradi. Konstitutsiyaning 32-moddasiga ko'ra, fuqarolar jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqiga ega bo'lib, bu jarayon davlat organlarining ochiqligi orqali amalga oshiriladi. Ochiqlik bo'lmagan joyda jamoatchilik nazorati ham bo'lmaydi, chunki nazorat subyekti bo'lgan jamoatchilik nazorat obyekti bo'lgan davlat organi haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lishi lozim [3, B. 112]. Bugungi kunda O'zbekistonda budget mablag'larining taqsimlanishidan tortib, davlat dasturlari ijrosigacha bo'lgan jarayonlar "Ochiq budget" va "Mening fikrim" portallari orqali jamoatchilikka taqdim etilmoqda. Bu tizim davlat xizmatchilarining o'z faoliyatiga nisbatan mas'uliyatini oshiribgina qolmay, balki fuqarolarda "davlat egasi" degan hisni uyg'otmoqda. Huquqiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ochiqlik tamoyili korrupsiyaga qarshi kurashishning eng samarali profilaktik chorasidir; qachonki davlat organining har bir qadami va moliyaviy operatsiyasi jamoatchilik ko'z o'ngida bo'lsa, suiste'molchilik ehtimoli minimal darajaga tushadi. Jamoatchilik nazorati institutlarining huquqiy maqomini yanada mustahkamlash, ularni axborot bilan ta'minlash

mexanizmlarini soddalashtirish davlat boshqaruvini demokratlashtirishning asosiy drayveri hisoblanadi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida davlat organlari faoliyatining ochiqligi raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston Respublikasining raqamli transformatsiya strategiyasi doirasida "Elektron hukumat" tizimining rivojlantirilishi davlat organlari va fuqarolar o'rtasidagi masofani qisqartirdi. Ochiq ma'lumotlar portali (data.gov.uz) orqali davlat organlari tomonidan taqdim etilayotgan 2000 dan ortiq ma'lumotlar to'plami iqtisodiyot, statistika va ijtimoiy soha ko'rsatkichlarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini bermoqda [2, B. 88]. Bu nafaqat shaffoflikni, balki davlat xizmatlarining tezkorligini ham ta'minlaydi. Sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalarining davlat boshqaruviga kirib kelishi axborotlarning o'zgartirilmasligi va ishonchliligini kafolatlaydi, bu esa davlatga nisbatan ishonchni yanada oshiradi. Biroq, ochiqlikni raqamlashtirish jarayonida shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va kiberxavfsizlik masalalari ham o'ta dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli, konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarni takomillashtirishda nafaqat axborotni ochiqlash, balki uning xavfsizligi va ishonchliligini ta'minlash me'yorlariga ham alohida e'tibor qaratish lozim. Kelgusida "Smart Government" (Aqlli hukumat) konseptsiyasi doirasida davlat organlari faoliyati to'liq avtomatlashtirilgan ochiqlik modeliga o'tishi kutilmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekistonning yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida davlat organlarining jamoatchilik oldida hisobdorligi sezilarli darajada kuchaytirildi. Xususan, ijro hokimiyati organlarining o'z faoliyati to'g'risida parlament va jamoatchilikka hisobot berish tizimi huquqiy jihatdan takomillashtirildi. 2021-yil 16-iyundagi PF-6247-sonli Farmon bilan ochiq ma'lumotlar sifatida joylashtirilishi kerak bo'lgan resurslar ro'yxati kengaytirildi [2, B. 45].

1-jadval: Davlat organlari ochiqligining huquqiy kafolatlari

№	Huquqiy asos	Asosiy mazmuni
1	Konstitutsiya (33-modda)	Axborot izlash, olish va tarqatish erkinligi kafolati
2	"Ochiqlik to'g'risida"gi Qonun	Axborot taqdim etish usullari va muddatlarini belgilaydi
3	PF-6247-sonli Farmon	Ochiq ma'lumotlar portali va e'lon qilinishi shart bo'lgan ma'lumotlar

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, ochiqlik tamoyilining joriy etilishi natijasida davlat xaridlari va byudjet mablag'larining sarflanishi ustidan jamoatchilik nazorati o'rnatildi. Quyidagi jadvalda ochiqlik darajasini oshirishning ijtimoiy natijalari keltirilgan.

2-jadval: Ochiqlik tamoyilining samaradorlik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	2019-yilgacha bo'lgan holat	2023-yil va undan keyin
Budjet shaffofligi	Yopiq yoki qisman ochiq	"Ochiq budjet" portali orqali to'liq nazorat
Davlat xaridlari	Tenderlar yopiq o'tkazilgan	Elektron platforma orqali shaffof tanlovlar
Murojaatlar bilan ishlash	Faqat qog'oz ko'rinishida	Virtual qabulxonalar va mobil ilovalar

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati organlari faoliyatining ochiqligi tamoyili shunchaki deklarativ xarakterga ega bo'lmay, u davlat boshqaruvining fundamental asosi hisoblanadi. Ochiqlik – bu xalqning davlat boshqaruvidagi bevosita ishtirokini ta'minlovchi mexanizmdir. Birinchidan, konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangan ochiqlik tamoyili davlat xizmatchilarining jamiyat oldidagi mas'uliyatini oshiradi. Ikkinchidan, ochiq ma'lumotlar bazasining kengayishi korrupsiyaviy holatlarni erta aniqlash va ularning oldini olishga xizmat qiladi. Uchinchidan, axborot erkinligi fuqarolarning huquqiy madaniyatini yuksaltiradi va ularning islohotlarga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Kelgusida ochiqlik tamoyilini yanada rivojlantirish uchun barcha davlat organlarining raqamli integratsiyasini yakunlash va jamoatchilik nazorati institutlarini qonuniy jihatdan yanada quvvatlash lozim. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ochiqlik tamoyilining konstitutsiyaviy kafolatlari mamlakatimizda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishning eng muhim poydevori bo'lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2023. – 80 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. – Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi – Toshkent: "Tasvir", 2022. – 416 b.
3. Ismoilov S. – Ma'muriy huquq va davlat boshqaruvi: darslik – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 210 b.
4. O'zbekiston Respublikasining "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi Qonuni – Toshkent: Adolat, 2014. – 32 b.